

УДК 32:316.3:322-2-78:355.098
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2025.26.3>

Андрій КОБЕТЯК, д-р політ. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-6899-0571
e-mail: kobetiak@meta.ua

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: АНАЛІТИКА БАЛАНСУ МІЖ СВОБОДОЮ ВІРОСПОВІДАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Вступ. Наголошено, що в сучасних умовах зовнішньої агресії та гібридної війни релігійна сфера України перетворюється на об'єкт особливої уваги державної політики. Установлено, що актуальність теми зумовлена необхідністю одночасного забезпечення свободи віросповідання, гарантованої Конституцією України, та захисту національної безпеки від зовнішніх впливів через релігійні інститути. Доведено, що політика держави стосовно релігійних організацій кардинально змінилася під впливом війни, підписання Томосу та провокаційної діяльності окремих релігійних лідерів та ієрархів.

Методи. Застосовано комплекс методологічних підходів, що забезпечили багатовимірний аналіз досліджуваної проблематики. Історичний метод використано для дослідження міжконфесійних та державно-церковних відносин у їх динаміці та історичній ретроспективі. Контент-аналіз дав змогу проаналізувати актуальний стан безпекового середовища в релігійній сфері. Герменевтичний метод застосовано для інтерпретації Законів та статутних документів, а також основних сакральних текстів провідних конфесій, представлених в Україні. Порівняльний метод використано для зіставлення показників, наведених у звітах Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, і у статистичних матеріалах релігійних організацій. Метод експертних оцінок та статистичний аналіз соціологічних даних дали змогу оцінити ставлення українських громадян до релігійних організацій та процесів, що відбуваються у нашому суспільстві. Застосування філософських та загальнонаукових методів забезпечило цілісне дослідження та формування прогнозів та загальної аналітики щодо трансформації державно-церковних відносин та державної політики в релігійній сфері.

Результати. Виявлено, що українська держава поступово формує нормативну базу для реагування на загрози з боку релігійних структур, які можуть бути пов'язані з країною-агресором. Установлено, що ключовими інструментами політики в цій сфері є законодавчі зміни, заборона діяльності окремих конфесій, судової практика, а також заходи державного контролю і моніторингу. Водночас зафіксовано правові виклики, пов'язані з дотриманням міжнародних стандартів свободи совісті.

Висновки. Доведено, що ефективна політика держави щодо релігійних організацій повинна передбачати збалансований підхід: з одного боку – гарантування прав віруючих, з іншого – превентивне реагування на потенційні безпекові загрози. Такий баланс можливий лише за умови прозорості правозастосовної практики, міжвідомчої координації та дотримання правових стандартів демократичного суспільства.

Ключові слова: теорія політики, політичні системи, конфесійний зріз, толерантність, аналітична практика, релігійна безпека.

Вступ

Актуальність теми. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України релігійна сфера набуває особливого значення як складова частина національної безпеки та суспільної стабільності. Саме РФ активно включає релігійний фактор як у список вимог до переговорного процесу, так і вважає релігійні переслідування однією з конфесій ключовим приводом для військового вторгнення. Водночас в Україні релігійні організації могли б виступати як інструмент духовної консолідації та підтримки морального стану населення. Однак сьогодні це потенційний канал зовнішнього впливу та деструктивної пропаганди, передусім з боку Росії. Хоча певний міжнародний вплив відчувається і з боку Вселенського патріарха та новообраного Папи Лева, який активно висловлюється про російсько-українську війну та вже зустрічався з Президентом Зеленським.

Сучасна держава, хоча і декларує себе позарелігійною та навіть секулярною, змушена здійснювати політику, що поєднує гарантії конституційної свободи совісті з превентивними заходами протидії безпековим ризикам, пов'язаним із діяльністю конфесій, афілійованих з країною-агресором. Умови демократичного суспільства вимагають.

Особливої гостроти проблема набуває в умовах гібридної війни та відкритої збройної агресії Російської Федерації, коли релігійні інститути можуть виступати не лише духовними центрами, а й каналами зовнішнього впливу, поширення деструктивних наративів та мобілізації антидержавних настроїв. Це створює потребу в системному аналізі державної політики щодо релігійних

організацій з позицій пошуку оптимального балансу між гарантуванням конституційних прав та протидією безпековим загрозам.

Додаткової актуальності питання набуває у зв'язку з потребою адаптації українського законодавства до європейських стандартів прав людини, що вимагає вироблення прозорих, сталих і збалансованих механізмів регулювання державно-церковних відносин. Дослідження зазначеної проблематики дозволяє виявити оптимальні інструменти державної політики, спрямовані на збереження свободи віросповідання та водночас – на зміцнення національної безпеки, що є критично важливим у сучасних геополітичних умовах.

Метою статті є комплексний аналіз політики держави щодо релігійних організацій в Україні в контексті забезпечення балансу свободи віросповідання та національної безпеки, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації правового та інституційного забезпечення релігійної безпеки як складової частини національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запропонована стаття належить до перших наукових досліджень, присвячених осмисленню безпекової проблематики в контексті міжрелігійних протистоянь крізь призму сучасних політичних викликів та їх державного регулювання. Світова наукова спільнота сьогодні активно переосмислює викривлені релігійно-політичні доктрини РПЦ – однієї з найбільших християнських організацій Європи. Концепти на кшталт "Триєдина Русь", "Русській мир", "Благодатна Росія проти гріховного Заходу" та інші псевдорелігійні ідеологеми сьогодні мають деструктивний

вплив на трансформацію системи взаємин між Помісними православними церквами у світовому масштабі (Борейко та ін., 2021, с. 213). Стверджуємо, спираючись на думки провідних вітчизняних дослідників, наприклад, Сагана (2020), Говоруна (Novougn, 2017), В. Єленського, що сучасні релігійні процеси та безпекова ситуація в Україні та Європі перебувають у тісному взаємозв'язку.

Наше дослідження є однією з перших спроб у межах сучасної політичної науки комплексно проаналізувати взаємозалежність державної політики у релігійній сфері, європейського досвіду міжконфесійної взаємодії, національної безпеки та процесу формування релігійної мережі нової Помісної православної церкви в Україні. Зазначений комплекс проблемних питань, на думку багатьох дослідників, став одним із чинників, що сприяли початку воєнної агресії проти України. Як наголошує провідний православний богослов сучасності, виходець з УПЦ, архімандрит Кирило (Говорун), питання діяльності УПЦ Московського патріархату в Україні нині виступає важливим елементом ("картою") у переговорному процесі між США, Росією та Україною (Novougn, 2017).

Основою класичних досліджень державно-церковних та міжконфесійних відносин, як і безпекової політики України, традиційно є праці І. Богачевської, В. Бондаренка, С. Бортника, К. Говоруна, Д. Горєвого, О. Горкуші, В. Войналовича, В. Єленського, С. Здіюрука, А. Колодного, О. Предко, О. Сагана, В. Слюсара, О. Соколовського, Л. Филипович, Ю. Чорноморця, Є. Харьковщєнка (Kharkovshchenko et al., 2024), Б. Яроша та багатьох інших. Опрацювання праць зазначених дослідників дало змогу здійснити ґрунтовний аналіз релігійної та безпекової політики України як у внутрішньодержавному вимірі, так і в контексті україно-європейського співробітництва та спільних зусиль у протидії агресору.

Наукові дослідження у сфері релігійної безпеки та державно-церковної політики, зокрема праці Дж. Казанови, Т. Лукманна, Ю. Римаренка акцентують на важливості інституційної автономії релігійних організацій та необхідності збереження міжконфесійної толерантності. Водночас міжнародний досвід, зокрема практика країн Балтії, Польщі та Грузії, демонструє, що держава має право і зобов'язана обмежувати діяльність релігійних структур, якщо їхні дії прямо загрожують державній безпеці. Для України, яка перебуває у стані воєнного конфлікту, вироблення ефективної моделі співіснування принципу свободи віросповідання з імперативом безпеки є критично важливим завданням, що потребує ґрунтовного наукового аналізу та вироблення рекомендацій для державної політики.

Мета статті – дослідити роль релігійної толерантності в забезпеченні безпекового виміру як на національному, так і на міжнародному рівні, а також виявити можливості та перспективи формування об'єктивної та дієвої моделі державно-церковних відносин у загальнодержавному політичному векторі. Для реалізації поставленої мети необхідно проаналізувати державну політику в релігійній сфері в контексті національної безпеки та формування спільного україно-європейського простору для боротьби з російською воєнною агресією. Напружена міжконфесійна взаємодія та непродумані державно-церковні відносини призвели до відсутності діалогу на базі толерантності. Вивчення проблеми взаємозалежності державної політики в релігійній сфері та безпекових факторів – стратегічне завдання вітчизняних учених та державних службовців. Особливу увагу доречно приділено формуванню нових ефективних механізмів боротьби з релігійною нетерпимістю.

Методи

Методологія дослідження базувалась на таких методах, як: системний та структурно-функціональний аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо. Важливим був метод контент-аналізу та історизму. Також важливим для усіх політологічних досліджень є біхевіористичний метод, який передбачає вивчення поведінки людей та їх уміння співіснувати в одному соціумі. Важливою і затребуваною для дослідження була теорія раціонального вибору, що ґрунтувалась на методологічному індивідуалізмі. Саме раціоналістичний підхід, а не не/бажання окремих чиновників чи політичних сил, має лежати в основі формування дієвої моделі державно-церковних відносин.

Результати

Об'єктивне висвітлення запропонованої теми неможливе без розгляду теоретико-правових засад державно-церковних відносин. Передусім необхідно вказати на конституційні принципи свободи совісті та віросповідання. Зокрема, правовий статус релігійних організацій та принципи взаємодії між державою та церквою в Україні базується на положеннях, закріплених у 35 статті Конституції України. Вона гарантує кожному право на свободу світогляду та віросповідання, що включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, здійснювати релігійні обряди як індивідуально, так і колективно, а також здійснювати релігійну діяльність без примусу з боку держави (Конституція України, 1996). Водночас Конституція встановлює принцип відокремлення церкви від держави, а школи – від церкви, що передбачає відсутність державної релігії та заборону на втручання релігійних організацій у державні справи. Таке положення гармонійно вписується в Європейське законодавство у сфері релігії. Саме на цьому тлі політика України періодично піддається критиці на міжнародній арені за релігійні переслідування та спроби заборони УПЦ (Верховний комісар ООН розкритикував ..., 2025; Трохимчук, 2019; Релігійні переслідування в Україні?, 2025).

Водночас у сучасних умовах, зокрема під час воєнного стану, діють певні обмеження, які набувають особливої актуальності в контексті протидії релігійним структурам, які можуть бути інструментом іноземного впливу. Для збереження балансу між свободою совісті та потенційними загрозами для національної безпеки необхідно напрацювати об'єктивну модель відносин між державою та релігійними організаціями. Сьогодні ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" (1991 р.), який визначає правові засади свободи совісті, діяльності релігійних громад, їх правосуб'єктність та порядок реєстрації.

Окремі положення цього закону було змінено та доповнено після 2014 р., це пов'язано з анексією Криму та збройною агресією на сході України. Зокрема, було посилено вимоги до релігійних організацій, керівні центри яких розташовані в державах, що здійснюють збройну агресію проти України; запроваджено механізми перейменування таких організацій та інструменти контролю їхньої діяльності. Насамперед ідеться про найбільшу (на той час) конфесію в Україні – Українську православну церкву Московського патріархату. У відповідь УПЦ розпочала трансформаційні процеси, зокрема провела у травні 2022 р. Помісний Собор у Феофанії, на якому внесла зміни до Статуту, прибравши всі документальні згадки про зв'язок із Московією.

Крім Закону "Про свободу совісті", регулювання релігійної сфери частково передбачене в низці інших законодавчих актів, наприклад у Законі "Про національну безпеку України", Кримінальному кодексі України (статті щодо розпалювання релігійної ворожнечі), Кодексі законів про працю (питання релігійних свят та відпусток) та інших спеціальних нормативних документах.

У контексті євроінтеграційних прагнень України варто відзначити міжнародно-правові стандарти у сфері свободи віросповідання. Правове регулювання релігійної свободи в Україні значною мірою спирається на міжнародні документи. Насамперед це Загальна декларація прав людини (ст. 18), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18) та Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 9), вони гарантують свободу думки, совісті та релігії, а також право змінювати свої релігійні переконання та сповідувати їх як приватно, так і публічно.

Крім того, у формуванні дієвої моделі державно-церковних відносин в Україні вагомий роль відіграє практика Європейського суду з прав людини, рішення якого є обов'язковими для України та формують стандарти тлумачення прав у сфері свободи віросповідання. Суд неодноразово наголошував на необхідності дотримання балансу між релігійними правами особи та інтересами демократичного суспільства, особливо у випадках, коли релігійна діяльність може становити загрозу безпеці чи правам інших осіб.

Водночас у межах євроінтеграційного курсу Україна зобов'язана гармонізувати своє законодавство з правовими нормами Європейського Союзу, які є доволі вільнолюбні та демократичні, що стосуються свободи віросповідання та недопущення дискримінації на релігійному ґрунті.

Повертаючись до реалій буття українського народу в останні роки, відзначимо, що в умовах повномасштабної збройної агресії Росії державна політика України в релігійній сфері зазнала суттєвої трансформації, спрямованої на забезпечення балансу між збереженням свободи віросповідання та захистом національної безпеки. Її основні напрями та пріоритети визначаються необхідністю запобігання використанню релігійних організацій як інструментів зовнішнього впливу та пропаганди, а також зміцнення суспільної єдності на основі принципів толерантності та міжконфесійного миру.

Проаналізувавши сучасні тенденції державної політики з урахуванням безпекових ризиків, можна виокремити такі ключові вектори:

- заборона діяльності релігійних структур, афілійованих із державою-агресором;
- активна державна підтримка релігійних громад, які засвідчили лояльність до української держави та беруть участь у волонтерських, гуманітарних та оборонних ініціативах (ідеться про підтримку ПЦУ та УГКЦ, які позиціонувались як головні церкви-спадкоємці давньої Київської митрополії, однак нещодавня заява блаженнішого Святослава (Шевчука) про змагання за майно свідчить про певні непорозуміння та ревність перед державною владою між двома церквами) (Звернення Блаженнішого Патріарха Святослава ..., 2025);
- створення умов для консолідації релігійних організацій у відбудові країни;
- сприяння інформаційній безпеці та протидія релігійній пропаганді, що виправдовує агресію.

Сучасні законодавчі зміни, пов'язані з протидією агресору, зосереджені на вдосконаленні Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації". Внесені зміни передбачають збільшення кількості підстав для

припинення діяльності релігійних організацій, що афілійовані з державою-агресором; посилення контролю реєстрації та фінансової діяльності таких громад; обмеження доступу до військових об'єктів, стратегічної інфраструктури та інформаційного простору для представників конфесій, які становлять потенційну загрозу.

Ключову роль у визначенні напрямів та реалізації такої (обмежувальної) державної політики в релігійній сфері відіграють кілька спеціальних органів. Зокрема, Служба безпеки України, яка здійснює оперативно-розшукову та контррозвідальну діяльність, спрямовану на виявлення релігійних структур, що співпрацюють з агресором або ведуть підривну діяльність. Міністерство культури та інформаційної політики забезпечує формування державної стратегії у релігійній сфері, координацію взаємодії з конфесіями та моніторинг виконання законодавства. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті виконує функцію експертно-аналітичного центру, здійснюючи перевірку статутів релігійних організацій, контроль їх відповідності вимогам закону та організацію міжконфесійного діалогу (Ломака, & Микитин, 2024, с. 114).

Отже, у воєнних умовах державна політика в релігійній сфері набуває чітко вираженого безпекового характеру, поєднуючи правові, організаційні та інформаційні механізми для захисту державного суверенітету та водночас збереження базових конституційних прав громадян.

Питання, яке варто глибше проаналізувати – це проблема балансу між свободою віросповідання та національною безпекою. Чи доречно обмежувати базові права людини, якими так дорожать у демократичному світі? Чи можливо поставити Конституцію "на паузу"? Чи важливіша територія України за людську особистість? Чи потрібна в сучасній Європі країна, де нема демократії? Ці та подібні питання потребують відповіді як від наукової спільноти, вітчизняних можновладців, так і від українського суспільства. Однозначно можна відзначити лише те, що проблематика забезпечення свободи віросповідання в умовах сучасних викликів безпеці держави та екзистенційного буття нашого народу набуває особливої актуальності. З одного боку, Конституція України гарантує право кожного на свободу світогляду і віросповідання, а з іншого – це право не є абсолютним і може бути обмежене законом (примусом) з метою захисту громадської безпеки, порядку та державної цілісності загалом.

У сучасній ситуації активної військової фази принцип пропорційності в застосуванні обмежень є ключовим правовим інструментом, що дозволяє державі одночасно забезпечувати конституційні свободи та захищати національні інтереси. Згідно з цим принципом, будь-яке обмеження свободи віросповідання має бути необхідним та обґрунтованим. У сфері релігійних відносин це означає, що держава може вводити певні обмеження діяльності релігійних організацій, якщо існують доведені докази їх причетності до підривної діяльності, пропаганди насильства чи співпраці з державою-агресором.

Звернувшись до практики та наявних судових прецедентів, включно з Верховним Судом України, можна простежити рішення, які визнають правомірність втручання держави в діяльність релігійних організацій за умови доведеної загрози національній безпеці. Зокрема, у рішенні Верховного Суду від 27 квітня 2022 року (справа №826/9756/18) (Fert, & Vovk, 2024, с. 29) було підтверджено законність відмови в державній реєстрації змін до статуту релігійної організації, керівний центр якої був на території держави-агресора. Суд зазначив, що таке рішення є пропорційним заходом, спрямованим на захист

суверенітету України. Також можна навести практику Європейського суду з прав людини, що стосуються співвідношення свободи релігії та безпеки держави. У справі "Refah Partisi та інші проти Туреччини" (2003) суд визнав допустимим розпуск політичної партії, яка пропагувала ідеї, здатні підірвати демократичний лад, наголосивши, що свобода об'єднань та релігійна свобода не можуть бути використані для виправдання дій, які загрожують національній безпеці. Хоча ця справа не стосувалася України безпосередньо, її підходи активно застосовуються у національній судовій практиці. Крім того, Українські дослідники О. Предко та Д. Предко зазначають, що релігійна свобода виявляється на кількох рівнях її сприйняття. На особистісному рівні вона пов'язана зі світоглядними пріоритетами, цінностями та традиціями. На міжособистісному відображається у стосунках як усередині конфесії, так і між представниками різних релігій та у взаємодії із секулярним середовищем. Інституційний рівень охоплює взаємини з державними структурами, сім'єю, громадськими організаціями. А державно-правовий рівень визначається нормативними документами та контролем недопущення зловживань релігією (Предко, & Предко, 2024, р. 71).

Проблеми та суперечності в реалізації державної політики полягають у складності балансування між захистом державного суверенітету та недопущенням дискримінації за релігійною ознакою. В Україні існує значний ризик політизації релігійних питань, що може провокувати міжконфесійні конфлікти та знижувати рівень суспільної довіри до державних інституцій (Кобетяк, 2023, с. 184). Додатковою проблемою є різне трактування міжнародно-правових норм і стандартів, що іноді створює напруження між національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями України.

Що стосується прогнозів на найближче майбутнє, то однозначної відповіді немає ні в експертів, ні в державного керівництва, ні в керівників релігійних організацій. Вирішення багатьох питань значною мірою залежить від перебігу військових дій, міжнародної політичної ситуації та згуртованості українського народу. Зважаючи на це, у найближчій перспективі релігійна сфера України може розвиватися за кількома сценаріями. Оптимістичний сценарій передбачає гармонізацію державно-церковних відносин на основі чітких правових механізмів, усунення впливу структур, пов'язаних із державою-агресором, та зростання рівня міжконфесійної толерантності. Він можливий за повної відсутності корупції та об'єктивних дій чиновників. Негативний сценарій включає ескалацію міжконфесійних суперечок, використання релігійних організацій як інструменту гібридної війни та загострення суспільної поляризації, а також використання релігійного фактора для підтримки певних політичних сил на майбутніх виборах. Українська науковиця О. Предко підкреслює, що спільні дії між державою та Церквою, які ґрунтуються на партнерстві, "сприяють активній участі релігійних організацій у громадському житті, уможливають розвиток громадянського суспільства" (Предко, 2025, с. 51).

Для удосконалення нормативно-правової бази в найближчому майбутньому доцільно:

- конкретизувати критерії зарахування релігійних організацій до таких, що становлять загрозу національній безпеці;
- запровадити чіткі процедури судового розгляду у випадках обмеження їхньої діяльності;
- забезпечити узгодженість українського законодавства з міжнародними стандартами у сфері свободи віросповідання;

- в інституційному вимірі слід підвищити координацію між Службою безпеки України, Міністерством культури та Державною службою з етнополітики, забезпечивши оперативний обмін інформацією та прозорість ухвалених рішень (Ломака, & Микитин, 2024, с. 115).

Крім того, великі надії покладаються на нове громадянське суспільство.

Його роль у зміцненні релігійної безпеки полягає у моніторингу діяльності релігійних структур, участі в діалозі між державою та конфесіями, а також у проведенні просвітницької роботи, спрямованої на розвиток культури міжрелігійної толерантності. Активна позиція громадських організацій та медіа може слугувати додатковим гарантом того, що заходи безпеки не переростатимуть у необґрунтовані обмеження прав і свобод. Адже важливо пам'ятати, що завданням гуманітарної політики в контексті забезпечення релігійної безпеки під час повномасштабної війни Росії проти України є захист прав і свобод віруючих, включаючи їхнє право вільно сповідувати свою релігію навіть під час бойових дій (Kharkovshchenko, & Turenko, 2024, р. 68).

Дискусія і висновки

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що політика держави у сфері релігійних відносин в умовах воєнного стану постає одним із ключових чинників забезпечення національної безпеки та суспільної стабільності. Аналітика теоретико-правових засад і практичних аспектів державної політики свідчить про складність балансування між конституційними гарантіями свободи совісті та віросповідання і необхідністю протидії гібридним загрозам, що виникають унаслідок використання релігійного чинника державою-агресором, зокрема через УПЦ Московського патріархату.

Застосування принципу пропорційності у сфері обмеження прав релігійних організацій, судової практики національних судів та Європейського суду свідчать про необхідність зваженого підходу, що ґрунтується на міжнародних стандартах та водночас відповідає реаліям воєнного часу. Наявні проблеми та суперечності в реалізації політики в релігійній сфері зумовлюють потребу подальшого вдосконалення українського законодавчої та інституційної бази. Тонкий баланс між вільним релігійним волевиявленням і загрозами національній безпеці залишається неврегульованим.

Перспективи розвитку релігійної сфери в Україні залежать від гармонізації державно-церковних відносин, ефективної протидії деструктивним впливам іноземних релігійних центрів, а також від активної участі громадянського суспільства у формуванні культури міжконфесійної толерантності. Прогнозні сценарії доводять, що за умов належної правової та інституційної політики Україна має потенціал трансформувати релігійну сферу у простір консолідації та духовної безпеки, що відповідатиме національним інтересам і європейським цінностям.

Таким чином, забезпечення балансу між свободою віросповідання та національною безпекою має стати стрижнем сучасної релігійної політики України, що дозволить зберегти демократичні засади суспільного розвитку та водночас гарантувати стійкість держави перед зовнішніми та внутрішніми викликами.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Борейко, Ю. Г., Вергелес, К. М., Виговський, Л. А., Гаврилюк, Т. В., Гудима, І. П., Майданевич, Л. О., Нестерова, М. І., Предко, В. В., Предко, Д. Є., Предко, О. І., Туренко, В. Е., & Харьковщенко, Є. А. (2021). *Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві* (К. М. Вергелес & О. І. Предко, Ред.). ФОП Кушнір Ю. В. <https://dspace.vnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5650/Безпека,20Релігія,%20Церква%20в%20сучасному%20суспільстві%20Колективна%20монографія.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Верховний комісар ООН розкритикував український закон про заборону церков, пов'язаних з РФ. (2025, 2 січня). ZMINA. <https://zmina.info/news/verhovnyj-komisar-onn-rozkrytykuvav-ukrayinskyj-zakon-pro-zaboronu-cerkov-povyazanyh-z-rf/>
- Звернення Блаженнішого Патріарха Святослава до церков, які намагаються стати державною церквою! (2025). Facebook. <https://www.facebook.com/watch/?v=7179080314104>
- Кобетяк, А. Р. (2023). Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви [Дис. д-ра політ. наук, Волинський Національний Університет імені Лесі Українки]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dysertatsiya_Kobetyak-A.R..pdf
- Конституція України, Закон України № 254к/96-ВР (1996, 28 червня). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 30. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
- Ломачка, І., & Микитин, А. (2024). Релігійна складова національної безпеки держави. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*, 19, 113–121. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-13>
- Предко, О. І. (2025). Релігійна безпека / небезпека: Можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*, 1, 48–54. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6>
- Релігійні переслідування в Україні? Інтерв'ю монахині Васси Ларін з Віктором Єленським, головою ДЕСС (2025, 18 травня). Софійське братство. <https://sofiyske-bratstvo.org/religijni-peresliduvannya-v-ukrayini-intervyu-monahyni-vassy-larin-z-viktorom-yelenskym-golovoyu-dess/>
- Сagan, O. (2020). *Уся правда про українське церковне питання*. Святий Монастир Пантократор. <https://diasporiana.org.ua/religiya/usya-pravda-pro-ukrayinske-cerkovne-pytannya>
- Трохимчук Є. (2019, 12 листопада). Міністерство закордонних справ України відкинуло звинувачення ООН в нібито обмеженні Україною релігійних свобод. Суспільне Новини. <https://susplne.media/91-mzs-vidreaguvali-na-zaavi-onn-pro-obmezenna-v-ukrayini-religijnih-svobod/>
- Fert, A., & Vovk, D. (2024, January 11). *Spiritual Decolonization, National Security, and Religious Freedom: Squaring a Triangle in the Case of the Ukrainian Orthodox Church*. International Centre for Law and Religion. <https://talkabout.iclrs.org/2024/01/11/spiritual-decolonization-national-security-and-religious-freedom>
- Hovorun, C. (2017, Spring). Is the Byzantine "Symphony" Possible in Our Days? *Journal of Church and State*, 59(2), 280–296.
- Kharkovshchenko, Y., & Turenko, V. (2024). Specifics of religious security in the (pre)war conditions in Ukraine: The task for humanitarian policy. *Софія. Гуманітарно-релігійнознавчий вісник*, 1(23), 65–69. <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.13>
- Kharkovshchenko, Y., Kostyuk, O., Piletsky, E., Zubchuk, O., & Turenko, V. (2024). The religious landscape amidst warfare in Ukraine: Assessing the situation. *Multidisciplinary Science Journal*, 6, 7–28. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0728>
- Predko, O., Predko, D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), 58–73. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>
- Boreyko, Yu. G., Vergeles, K. M., Vyhovsky, L. A., Havrylyuk, T. V., Hudyma, I. P., Maidanovich, L. O., Nesterova, M. I., Predko, V. V., Predko, D. Ye., Predko, O. I., Turenko, V. E., & Kharkivshchenko, E. A. (2021). *Security, religion, church in modern society* (K. M. Vergeles & O. I. Predko, Eds.). FOP Kushnir Yu. V. <https://dspace.vnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5650/Безпека,20Релігія,%20Церква%20в%20сучасному%20суспільстві%20Колективна%20монографія.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Constitution of Ukraine, Law of Ukraine No. 254к/96-ВР (1996, June 28). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 30 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
- Fert, A., & Vovk, D. (2024, January 11). *Spiritual decolonization, national security, and religious freedom: Squaring a triangle in the case of the Ukrainian Orthodox Church*. International Centre for Law and Religion. <https://talkabout.iclrs.org/2024/01/11/spiritual-decolonization-national-security-and-religious-freedom>
- Hovorun, C. (2017, Spring). Is the Byzantine "Symphony" Possible in Our Days? *Journal of Church and State*, 59(2), 280–296.
- Kharkovshchenko, Y., & Turenko, V. (2024). Specifics of religious security in the (pre)war conditions in Ukraine: The task for humanitarian policy. *Софія. Гуманітарно-релігійнознавчий вісник*, 1(23), 65–69. <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.13>
- Kharkovshchenko, Y., Kostyuk, O., Piletsky, E., Zubchuk, O., & Turenko, V. (2024). The religious landscape amidst warfare in Ukraine: Assessing the situation. *Multidisciplinary Science Journal*, 6, 7–28. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0728>
- Predko, O., Predko, D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), 58–73. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>
- Kharkovshchenko, Y., Kostyuk, O., Piletsky, E., Zubchuk, O., & Turenko, V. (2024). The religious landscape amidst warfare in Ukraine: Assessing the situation. *Multidisciplinary Science Journal*, 6, 7–28. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0728>
- Kobetyak, A. (2023). *Political determinants of the constitution of the local Orthodox Church* [Dissertation of Doctor of Political Sciences, Lesya Ukrainka Volyn National University] [in Ukrainian]. https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dysertatsiya_Kobetyak-A.R..pdf
- Lomachka, I., & Mykityn, A. (2024). The religious component of the national security of the state. *Newsletter of Precarpathian University. Politology*, 19, 113–121 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-19-13>
- Predko O. I. (2025). Religious security / danger: Opportunities and threats in the sphere of state-church relations. *Cultural Almanac*, (1), 48–54 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.6>
- Predko, O., Predko, D. (2024). Religious security: Its essence and main factors (Ukrainian context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), 58–73. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>
- Religious persecution in Ukraine? Interview of nun Vassa Larin with Viktor Yelensky, head of the DESS (2025, May 18). Sofiyske bratstvo [in Ukrainian]. <https://sofiyske-bratstvo.org/religijni-peresliduvannya-v-ukrayini-intervyu-monahyni-vassy-larin-z-viktorom-yelenskym-golovoyu-dess/>
- Sagan, O. (2020). *The whole truth about the Ukrainian church question*. Holy Monastery of Pantokrator [in Ukrainian]. <https://diasporiana.org.ua/religiya/usya-pravda-pro-ukrayinske-cerkovne-pytannya>
- Trokhymchuk E. (2019, November 12). *The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine rejected the UN accusations of Ukraine's alleged restriction of religious freedoms*. Social News [in Ukrainian]. <https://susplne.media/91-mzs-vidreaguvali-na-zaavi-onn-pro-obmezenna-v-ukrayini-religijnih-svobod/>
- UN High Commissioner criticizes ukrainian law banning churches associated with Russia. (2025, January 2). ZMINA [in Ukrainian]. <https://zmina.info/news/verhovnyj-komisar-onn-rozkrytykuvav-ukrayinskyj-zakon-pro-zaboronu-cerkov-povyazanyh-z-rf/>

Отримано редакцією журналу / Received: 21.08.25
Прорецензовано / Revised: 26.08.25
Схвалено до друку / Accepted: 10.09.25

References

Address of His Beatitude Patriarch Sviatoslav to churches that are trying to become a state church! (2025). Facebook [in Ukrainian]. <https://www.facebook.com/watch/?v=7179080314104>

Andrii KOBETIAK, DSc (Polit.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6899-0571

e-mail: kobetiaa@meta.ua

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine

STATE POLICY ON RELIGIOUS ORGANIZATIONS: AN ANALYSIS OF THE BALANCE BETWEEN FREEDOM OF RELIGION AND NATIONAL SECURITY

Background. The article emphasizes that under current conditions of external aggression and hybrid warfare, Ukraine's religious sphere has become a focal point of state policy. It is established that the relevance of the topic is driven by the necessity to simultaneously ensure freedom of religion, guaranteed by the Constitution of Ukraine, and to safeguard national security from external influence exerted through religious institutions. It is demonstrated that the state's policy towards religious organizations has undergone a profound transformation under the impact of the war, the granting of the Tomos, and the provocative activities of certain religious leaders and hierarchs.

Methods. In preparing the article, a set of methodological approaches was applied to ensure a multidimensional analysis of the research problem. The historical method was used to examine interfaith and state-church relations in their dynamics and historical perspective. Content analysis made it possible to assess the current state of the security environment in the religious sphere. The hermeneutic method was employed to interpret laws and statutory documents, as well as the principal sacred texts of the leading denominations represented in Ukraine. The comparative method was applied to juxtapose the data presented in the reports of the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience with the statistical materials of religious organizations. The method of expert evaluations and statistical analysis of sociological data enabled the assessment of Ukrainian citizens' attitudes toward religious organizations and the processes taking place in society. The use of philosophical and general scientific methods ensured an integrated study and facilitated the development of forecasts and overall analytics regarding the transformation of state-church relations and state policy in the religious sphere.

Results. *The study revealed that the Ukrainian state is gradually developing a regulatory framework to respond to threats posed by religious structures that may be linked to the aggressor state. It was established that the key policy instruments in this sphere include legislative amendments, bans on the activities of certain denominations, judicial practice, as well as measures of state control and monitoring. At the same time, existing legal challenges were identified, particularly those related to compliance with international standards on freedom of conscience.*

Conclusions. *It has been demonstrated that an effective state policy toward religious organizations must ensure a balanced approach: on the one hand, guaranteeing the rights of believers, and on the other, taking preventive measures in response to potential security threats. Such a balance is achievable only under the conditions of transparent law enforcement practices, interagency coordination, and adherence to the legal standards of a democratic society.*

Keywords: *political theory, political systems, confessional dimension, tolerance, analytical practice, religious security.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.